

Koffie uit Kivu

Een hefboom voor ontwikkeling

© BTC / Steven De Craen

Door het aanslepende conflict in Oost-Congo is de koffieteelt in de provincie Zuid-Kivu heel lang verwaarloosd, maar de laatste jaren is een nieuwe dynamiek ontstaan. Twee coöperaties timmeren enthousiast aan de weg met de steun van ngo's, fairtradeorganisaties en het Trade for Development Centre van het Belgisch Ontwikkelingsagentschap.

Oorlogsgebied

De koffieboeren van de Kivu hebben extreem moeilijke jaren achter de rug. Sinds de Rwandese genocide, achttien jaar geleden, zijn ze zwaar getroffen door de aanhoudende oorlogen. In Noord-Kivu waren de gevechten vaak heviger, maar lag de frontlijn min of meer vast. In Zuid-Kivu verspreidde het geweld zich over de hele provincie, waardoor de onzekerheid voor de bevolking vaak nog groter was. Al die jaren moesten de koffieboeren van Zuid-Kivu regelmatig hun velden in de steek laten en vluchten voor het geweld.

Maar ook in de periode voor de oorlog hadden ze het al moeilijk. De introductie van de koffieteelt in de Kivu is het werk van de Belgische kolonisatie. De berghellingen rond de meren bleken uiterst geschikt voor koffiestruiken. Ook in de jaren 70 was landbouw nog een belangrijke inkomstenbron voor Zaire en exporteerde de jonge staat jaarlijks 200.000 ton koffie. Maar daarna ging het snel bergaf. De koffieprijs stiekten in elkaar en de Zairese overheid zocht naar compensatie in een drastische stijging van de uitvoertaksen. De boeren in de Kivu zagen geen andere uitweg dan 's nachts in gammele bootjes het Kivumeer oversteken en hun koffie illegaal in Rwanda verkopen. Regelmatig kapseisden de bootjes, waardoor vele koffieboerinnen weduwen werden.

Intussen interesseerde de Congolese Staat zich enkel voor de winstgevende mijnbouwconcessies, de ware brandstof voor het aanslepende conflict. De koffieboeren van Zuid-Kivu stonden er helemaal alleen voor. Gelukkig behielden ze één grote troef: de uitzonderlijke kwaliteit van hun Arabica.

Koffieplant © BTC / Steven De Craen

Arabica vs Robusta

Er zijn twee soorten koffiestruiken. Arabica groeit op berghellingen, Robusta in lager gelegen, tropische gebieden. Arabica is kwetsbaarder voor ziekten en vorst, maar de bonen zijn groter en hebben een verfijnder aroma. Robusta is steviger van smaak, minder verfijnd en bijgevolg goedkoper. Koffiebranders maken allerlei melanges van Arabica en Robusta om de gewenste smaak en aroma te verkrijgen in een kop.

Drogen koffiebonen © BTC / Steven De Craen

RAEK

Reeds in 1992 sloegen een aantal boeren in de regio Kabare, niet ver van Bukavu, de handen in elkaar. Het doel van RAEK (Regroupement des Agriculteurs et Eleveurs de Kabare) was de belangen van de kleine boeren te verdedigen en de onderlinge solidariteit te stimuleren. Die missie zijn ze, zo goed en zo kwaad als het ging, trouw gebleven ondanks de extreem moeilijke oorlogsjaren. Patrick Welby, onafhankelijk consultant, was recent bij hen op bezoek in opdracht van het Trade for Development Centre (TDC): "Vandaag is de veiligheidssituatie in Kabare relatief stabiel. Maar het feit dat de organisatie al die jaren is blijven bestaan, ook al is ze talloze keren mee op de vlucht gegaan, is ongetwijfeld de reden voor het krediet dat RAEK bij de boeren heeft."

Steven De Craen van het TDC was mee op missie en schetst de achtergrond: "In 2010 kwam RAEK in contact met mensen van Oxfam-Solidariteit, die vervolgens een project hebben ingediend bij ons. Sinds de zomer van 2011 steunen wij RAEK financieel met een dubbel doel: het verhogen van de koffieproductie én het verjongen van de koffiestruiken. De meeste struiken dateren immers uit het koloniale tijdperk. De kwaliteit van hun Arabica is nog steeds zeer hoog, maar de productiviteit is laag en de oogsten dalen jaar na jaar. Daarom hebben ze met Belgische steun kwekerijen opgezet om oude struiken te vervangen door nieuwe plantjes. Dat moet geleidelijk gebeuren, want de eerste vier jaar draagt een jonge plant geen bessen. Daarnaast mikken ze op een verhoging van de productie door hun leden beter op te leiden. De organisatie beschikt nu over een landbouwdeskundige en werkt met *producteurs-pairs*. Dit zijn boeren die de opgedane kennis rond betere teelttechnieken op hun beurt doorgeven in hun omgeving. Zij kiezen bewust voor een ecologische teelt en besteden veel aandacht aan de strijd tegen erosie, het herstel van de bodem en de productie van natuurlijke mest. Hun finale droom is de export van hun eigen koffie."

Van vereniging naar coöperatie

Vrij recent is RAEK omgevormd tot een coöperatie, naar het voorbeeld van andere groepen in de regio. Zo'n 2100 familiehoofden zijn inmiddels lid. Zij hebben zich geëngageerd om 20% van hun productie te verkopen aan de coöperatie. Dat zou een hele grote sprong voorwaarts zijn, want tot nu heeft RAEK maar een minimale hoeveelheid koffie van haar leden opgekocht. Patrick Welby daarover: "Je moet de situatie bekijken door de bril van een koffieboer. Die heeft geld nodig om scholing en gezondheidszorg te bekostigen en voedingsmiddelen aan te kopen. Vergeet niet dat de Congolese staat zo goed als afwezig is in de regio. Het makkelijkst voor de boeren is hun oogst te verkopen aan opkopers die bij hen langskomen. De prijs die ze krijgen is laag, maar die opkopers betalen wel meteen cash. Zonder dat geld kunnen de boeren hun kinderen vaak niet naar school sturen. Leveren aan de coöperatie daarentegen betekent meestal wachten op je geld, tot de coöperatie de koffie doorverkocht heeft."

© BTC / Steven De Craen

Volgens Patrick Welby is het dan ook spannend uitkijken naar het volgende oogstseizoen. "Zal RAEK de financiële middelen bij elkaar krijgen om voor haar leden prefinanciering te voorzien op het moment dat ze hun koffie aanbieden? Zal RAEK de nodige stockageruimte vinden voor de opgekochte koffie? Zal RAEK commerciële contracten in de wacht kunnen slepen om de koffie aan goede voorwaarden te exporteren? Indien dit niet meteen lukt, zullen de leden de coöperatie dan trouw blijven?"

De organisatie heeft duidelijk nog een lange weg af te leggen. Zo beschikt zij bijvoorbeeld niet over een pelinstallatie waardoor zij enkel 'perkamentkoffie' kan verkopen en geen 'groene koffie'. Gelukkig beschikt RAEK over één sterke troef: de kwaliteit van haar Arabica. Het is die troef die de boeren doet dromen van commercieel succes. Want elders in de provincie hebben zij gezien dat het mogelijk is."

Perkamentkoffie versus groene koffie

Een rijpe koffiebes bestaat uit twee koffiebonen met daar omheen een zilvervlies, een perkamenthuid, wat vruchtvlies en een schil.

In Zuid-Kivu gebruikt men de natte methode om de boon van al die lagen te ontdoen. Eerst worden de selectief geplukte Arabica-bessen gewekt en gewassen. In een eenvoudige machine worden ze geplet om het vruchtvlies te verwijderen. Daarna belanden ze opnieuw in het water om te fermenteren. Het resultaat is zogenaamde 'perkamentkoffie'.

De volgende stap vraagt een grotere investering: pelmachines die het vliesje en de perkamenthuid verwijderen. Wat dan overblijft zijn olijfgroene bonen: 'groene koffie'.

Intussen kijkt de organisatie ook vooruit en onderhandelt ze met de Amerikaanse ngo Root Capital voor meer kredieten om een hogere oogst te kunnen prefinancieren."

Kwekerij voor jonge koffiplantjes © BTC / Steven De Craen

Handel voor ontwikkeling

"RAEK en SOPACDI zijn niet de enige coöperaties in Zuid-Kivu, maar ze dragen wel in belangrijke mate bij aan een positieve dynamiek die de koffieteelt en de regio nieuw leven inblaast", concludeert Patrick Welby.

"Gezien de omstandigheden – de jarenlange oorlogen, de totale afwezigheid van de Congolese overheid en de bijna endemische armoede in de streek – is dat een hele prestatie. Beide projecten zijn misschien beperkt in omvang, maar ze maken wel degelijk een verschil. Ze bewijzen dat handel kan bijdragen tot regionale ontwikkeling."

Toch blijft de uitdaging voor de komende jaren groot. In de eerste plaats omdat de oorlogen niet definitief verleden tijd zijn. Maar Patrick Welby wijst ook op een ander probleem: "De regio is sinds 1994 overspoeld door hulporganisaties. Voedsel en medische noodhulp waren levensnoodzakelijk om de vluchtelingen een overlevingskans te bieden. Maar dit heeft ook gezorgd voor een slachtoffermentaliteit in de regio. Kinderen roepen naar elke blanke om *biscuits*. Maar ook boeren verwachten van de coöperaties dat ze alles gratis krijgen. Met de steun van TDC is dat voorlopig mogelijk voor materiaal en trainingen, maar in de toekomst zullen de coöperaties zeker pogingen moeten doen om die cultuur te doorbreken. Voor RAEK is dit nog moeilijk, SOPACDI is sterk genoeg om een kleine bijdrage te vragen voor bepaalde diensten. Het besef is er alleszins."

SOPACDI

Veel noordelijker langs het Kivu-meer, in de streek rond Minova, werd in 2001 SOPACDI opgericht (Solidarité Paysanne pour la Promotion des Actions Café et Développement Intégral). Van bij de start was SOPACDI een coöperatie die voluit ging voor de commercialisatie van koffie als ontwikkelingsstrategie. Nochtans was de voorgeschiedenis zeer vergelijkbaar met die in Kabare. Door het voortdurende geweld waren de boeren vaak verplicht hun koffievelden achter te laten en het hazenpad te kiezen. Konden ze toch oogsten, dan waren ze overgeleverd aan chantage door de weinige opkopers die zich in de streek waagden. Honderden boeren verdronken in het meer tijdens pogingen om hun koffieoogst in Rwanda te verkopen.

Heel belangrijk voor de ommekeer was de steun van COOPAC, een Rwandese coöperatie die fair trade gecertificeerd is sinds 2003. Zij hebben SOPACDI in contact gebracht met ngo's en fairtradeorganisaties. "SOPACDI heeft inderdaad een verbaasende weg afgelegd", zegt Steven De Craen. "In 2008 exporteerden ze een eerste container 'groene koffie' naar de Engelse fairtradeorganisatie Twin. In 2009 werd gestart met het proces van fairtradecertificatie. Het duurde twee jaar om alle struikelblokken weg te werken. In september 2011 verkocht Oxfam-Wereldwinkels de eerste pakjes Lake Kivu-koffie, fairtrade én bio. Klanten in Japan, Europa en de VS volgden. Voor de prefinanciering van de boeren kon de organisatie inmiddels rekenen op kredieten van het Belgische Alterfin."

Maar ondanks dit commerciële succes worstelt SOPACDI met dezelfde problemen als RAEK: de koffiestruiken zijn meestal 50 jaar oud en brengen steeds minder op. Door de ontbossing drogen gronden ook uit en daalt de productiviteit. Steven De Craen: "Sinds begin 2011 financiert het TDC een project om die problemen aan te pakken. Met dezelfde ingrediënten als bij RAEK: kwekerijen voor jonge plantjes, training rond duurzame teelttechnieken en de aanwerving van landbouwdeskundigen en groepsbegeleiders die dicht bij de boeren staan. Stilaan worden de eerste resultaten zichtbaar. Daardoor krijgt SOPACDI ook steeds meer vragen van boeren die zich willen aansluiten. De organisatie is daar voorzichtig mee, maar intussen is het ledenaantal toch gestegen van 3000 naar 5000. Die interesse is begrijpelijk: dankzij de fairtradepremie, een premie voor bio en een extra premie voor superieure kwaliteit heeft SOPACDI de afgelopen twee jaar een mooi bedrag gekregen voor haar koffie. Een deel daarvan is geïnvesteerd in een grote wasinstallatie, de rest is uitgekeerd aan de boeren.

En de vrouwen?

Vanzelfsprekend kunnen beide coöperaties niet om een andere heikele kwestie heen: de ongekeerde schaal van seksueel geweld tijdens de jarenlange oorlogen. Rond de eenheden van alle partijen hebben massaal vrouwen verkracht en verminkt. Daarover spreken is vaak taboe. Steven De Craen: "Bij RAEK is momenteel een derde van de leden vrouwen, bij SOPACDI een vijfde. Dat zijn hoge aantallen in een regio waar het niet evident is voor vrouwen om de titel van familiehoofd te verwerven, zelfs al zijn ze weduwen. Dit bewijst dat beide organisaties de re-integratie van vrouwen in het economische weefsel als een belangrijk middel zien om hiermee om te gaan. RAEK heeft bovendien een vrouw in het bestuur die zelf slachtoffer was van seksueel geweld. Zij fungeert als een aanspreekpunt voor lotgenotes. Zij wijst vrouwen door naar medische, psychologische of juridische hulp, maar biedt hen ook binnen de organisatie

een forum waar ze met elkaar kunnen praten. Solidariteit onder vrouwen is voor haar een belangrijk wapen in de verwerking."

Patrick Welby vervolledigt het verhaal: "SOPACDI heeft een tijdje samengewerkt met een vrouwelijke arts die de streek doorkruiste met een mobiele kliniek, maar dat is gestopt. Wel heeft elke sector een vrouwencomité, waar vrouwen leren om het woord te nemen en voor zichzelf op te komen. SOPACDI commercialiseerde bovendien een speciale *café de femmes*. Dankzij de extra premie die ze hiervoor kregen, konden de vrouwencomités kleine molens aankopen om mais en maniok te malen. Nogmaals het bewijs dat koffie in Zuid-Kivu een hefboom kan zijn voor ontwikkeling. Ook voor vrouwen."

Trade for Development Centre
mei 2013

Het Kivumeer © BTC / Steven De Craen

V.U.: Carl Michiels, BTC, Hoogstraat 147, 1000 Brussel

BTC TRADE FOR DEVELOPMENT

WWW.BEFAIR.BE

**DE BELGISCHE
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING .be**

De meningen die in deze publicatie naar voren worden gebracht weerspiegelen niet noodzakelijk de opvattingen van BTC of de Belgische Ontwikkelingssamenwerking.

Bronnen:

Interview met Steven De Craen, Fair & Sustainable Trade Officer, Trade for Development Centre en Patrick Welby, onafhankelijk consultant.

SOPACDI: www.sopacdi.com

Oxfam-Solidariteit: www.oxfamsol.be

→ <http://www.oxfamsol.be/nl/RAEK-vereniging-van-landbouwers-en.html>

Oxfam-Wereldwinkels: www.oxfamwereldwinkels.be

→ <http://www.oxfamwereldwinkels.be/congo>

Alterfin: www.alterfin.be

Root Capital: www.rootcapital.org